

dr hab. Andrzej Pawlik, prof. UJK

Kielce dn. 04.06.2018 r.

Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji

Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra Artura Żurakowskiego

pt. „Rozwój lokalny w obszarze przygranicznym ze szczególnym uwzględnieniem potencjału endogenicznego na przykładzie powiatu prudnickiego”,

przygotowanej pod opieką naukową dr hab. prof. UE Doroty Rynio

w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu

1. Przedmiot recenzji

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pana mgra Artura Żurakowskiego pt. **Rozwój lokalny w obszarze przygranicznym ze szczególnym uwzględnieniem potencjału endogenicznego na przykładzie powiatu prudnickiego**, przygotowana pod opieką naukową dr hab. prof. UE Doroty Rynio w Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

Podstawę przygotowania recenzji stanowiły:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365 z późn. zm.),
- Pismo Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu z dnia 21.05.2018 r. (NE-D.4000.15.2015).

2. Problem badawczy, tytuł i cel rozprawy

W polu zainteresowań Autora znalazła się aktualna i ważna, zarówno w aspekcie teoretycznym jaki i praktycznym, problematyka badawcza dotycząca określenia przyczyn niskiego poziomu potencjału endogenicznego szczególnie na obszarach przygranicznych i sposobu budowy tego potencjału z uwzględnieniem kapitału społecznego. Rozwój regionalny, a zwłaszcza jego zróżnicowanie przestrzenne należy do podstawowych problemów współczesnej gospodarki światowej. Polityka regionalna, szczególnie w jej europejskim wydaniu oraz spójność w wymiarze gospodarczym, społecznym i terytorialnym to zagadnienia, którym poświęca się dużo miejsca w debacie o przyszłości Unii Europejskiej. Pomoc finansowa UE ma w założeniu między innymi wspomagać działania związane z finansowaniem zadań i inwestycji samorządowych, które mają cel prorozwojowy zachęcający do inwestowania. Szczególnie obszary przygraniczne narażone są na występowanie wieloaspektowych przesłanek peryferyjności. Sytuacja społeczno-ekonomiczna naszego kraju wymaga bardzo wszechstronnego spojrzenia na korzyści płynące z członkostwa Polski w Unii Europejskiej i możliwości pozyskania środków finansowych dla polskich województw. Określając złożone uwarunkowania peryferyjności danego obszaru oraz podstawowe wartości zasobowe przestrzeni, Autor podjętą problematykę badań sytuuje na gruncie nauk ekonomicznych.

Problem badawczy

Zagadnienia dotyczące konwergencji przestrzennej odgrywają w realiach Unii Europejskiej duże znaczenie, zwłaszcza na obszarach transgranicznych. Świadczy o tym podbudowa instytucjonalna w postaci euroregionów. Mimo realizacji w ramach euroregionów wielu inicjatyw i wydatkowania znacznych funduszy należy stwierdzić, że dotychczasowe efekty nie satysfakcjonują. Szczególnie dotyczy to obszarów pogranicza krajów członkowskich, które wstąpiły do UE w 2004 roku. Potencjał endogeniczny we współczesnych warunkach jest jedną z podstawowych wytycznych rozwoju obszarów charakteryzujących się słabym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz trudnym położeniem geopolitycznym. Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że nie wystarczają inicjatywy regionalne, makroregionalne, krajowe czy unijne, które wyznaczają ważny obszar badawczy. Dlatego Autor jednoznacznie określa, że problemem badawczym jest analiza dotycząca sposobów, możliwości i skuteczności pobudzania potencjału lokalnego na

obszarach przygranicznych w skali lokalnej przez rozwój potencjału endogenicznego przy aktywnej i przedsiębiorczej postawie społeczności lokalnej (str. 5). Wysoko oceniając wykonaną pracę studialną uważam, że postawiony przez Autora problem badawczy jest ugruntowany poznawczo.

Tytuł rozprawy

Nadany przez Autora rozprawie tytuł jest prawidłowo sformułowany, wskazuje na to, co Autor chce udowodnić w rozprawie i jaki jest zakres prowadzonych przez niego badań.

Cel rozprawy

Na podstawie tekstu zawartego w rozprawie wynika, że głównym celem rozprawy doktorskiej jest diagnoza potencjału endogenicznego obszaru przygranicznego i wskazanie specyficznych uwarunkowań jego rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez określenie strategicznych zmian priorytetów w długim okresie uwarunkowanych aktywną postawą społeczności lokalnej (str. 5). Realizacji głównego celu rozprawy służą cele szczegółowe:

1. Oznaczenie miejsca i podstaw rozwoju lokalnego w warunkach gospodarki globalnej.
2. Wykazanie zależności przyczynowo – skutkowej: specyficzności i indywidualności obszaru jako konsekwencja położenia przygranicznego.
3. Charakterystyka obszarów przygranicznych w świetle determinant wynikających z podejścia do tych przestrzeni Unii Europejskiej.
4. Ocena rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu prudnickiego i jego potencjału endogenicznego.
5. Określenie znaczenia aktywizacji społeczeństwa w rozwoju obszarów specyficznych.
6. Budowa zbioru zaleceń i rekomendacji dla badanego obszaru, które w długim okresie będą stanowić wytyczne jego rozwoju (str. 5-6).

Główny cel rozprawy został wzmocniony **celem poznawczym**: pogłębieniem wiedzy dotyczącej rozwoju lokalnego na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim oraz **celem praktycznym**: sformułowaniem rekomendacji pod adresem jednostek samorządu terytorialnego oraz podmiotów realizujących projekty współfinansowane ze środków finansowych UE.

Główne pytania badawcze i metody badawcze

Główne pytania badawcze

Autor dla realizacji celu głównego i celów szczegółowych przyjmuje następujące pytania badawcze (str. 6):

1. Czy i w jaki sposób szczególne uwarunkowania położenia danego obszaru implikują możliwości rozwoju społeczno – gospodarczego jednostki przestrzennej?
2. Jakie determinanty stanowią o istocie rozwoju lokalnego?
3. Jak, w warunkach gospodarki globalnej powinna zostać wyznaczona ścieżka rozwoju na poziomie lokalnym?
4. Czy potencjał endogeniczny w warunkach gospodarki globalnej stanowi dostateczną podstawę rozwoju społeczno – gospodarczego dla obszarów przygranicznych?
5. Jaką rolę w rozwoju społeczno- gospodarczym pełni kapitał społeczny?
6. W jakim stopniu przedsiębiorczość i aktywizacja społeczeństwa mogą stanowić bazę rozwoju powiatu prudnickiego w długim okresie?

Główny cel i przyjęte pytania badawcze bazują na powoływanych w rozprawie teoriach i poglądach wielu autorów oraz stanowią ugruntowaną metodologicznie podstawę do zbudowania odpowiedzi i przedstawienia wniosków.

Metody badawcze

Autor uwzględniając: studia literaturowe i porównawcze, wykorzystanie danych statystycznych, analizę danych źródłowych, analizę dokumentów urzędowych, obowiązujące regulacje prawne, oraz własne badania empiryczne poprzez przeprowadzenie ankiet - wywiadów dokonuje wieloaspektowej analizy literatury krajowej i obcojęzycznej, której zadaniem jest delimitacja obszarów peryferyjnych w odniesieniu do terytorium granicznego, wskazanie czynników rozwoju lokalnego dla terenów specyficznych oraz przegląd teorii rozwoju lokalnego. Przeprowadzonej analizie towarzyszyły pogłębione badania dokumentów prawnych, strategicznych oraz planistycznych krajowych i UE. W zakresie badań empirycznych zastosowano podejście przedmiotowe obejmujące wielokryteriową analizę interesariuszy rozwoju lokalnego z uwzględnieniem m. in. obszarów przygranicznych i ich peryferyjności. Były to szeroko zakrojone badania regionalne w formie wywiadów oraz *case study*. W rozprawie wykorzystano podejście dedukcyjne polegające na wnioskowaniu ze zjawisk ogólnych i znanych faktów o pewnych częściach i elementach całości. Dedukcyjny sposób rozumowania polegał na poszukiwaniu zależności przyczynowo- skutkowych między aktywną postawą społeczności danego obszaru, a potencjałem endogenicznym obszarów

przygranicznych w skali lokalnej. Podejście indukcyjne pozwoliło zmierzyć zależności wyników uzyskanych poprzez wywiady i sondaże, weryfikując wnioski z badań teoretycznych.

3. Struktura pracy i treść rozdziałów

Realizacji wcześniej określonego celu rozprawy i weryfikacji postawionych pytań badawczych podporządkowana jest struktura rozprawy. Rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych i zakończenia (łącznie 154 strony), uzupełnionych bibliografią - 140 pozycji, spisem tabel - 21, spisem rysunków - 14, a także aktami prawnymi i rozporządzeniami - 20, oraz źródłami internetowymi - 46 (cała rozprawa liczy łącznie: 170 stron). Ze względu na zawartość treści można uznać, że rozprawa jest kompletna i stanowi spójną całość.

Rozdział pierwszy (43 strony):

Rozwój lokalny w świetle uwarunkowań gospodarki globalnej

Rozdział ten stanowi teoretyczną podstawę badań i poświęcony został usystematyzowaniu wiedzy na temat pojęć związanych z rozwojem lokalnym. Przedstawiono w nim rozwój lokalny na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim oraz scharakteryzowano kształtującą się obecnie gospodarkę lokalną i zmiany, które ona determinuje w lokalnych przekrojach społeczno – ekonomicznych. Omówiono i zdefiniowano pojęcie rozwoju lokalnego, jego genezę oraz współczesne zależności charakterystyczne dla tego procesu. Określono uwarunkowania rozwoju lokalnego, zidentyfikowano podstawowe czynniki stymulujące i ograniczające ten rozwój. Autor zaprezentował w nim także duże znaczenie samorządu terytorialnego i społeczności lokalnej w rozwoju lokalnym. Sformułował przy tym dyskusyjną propozycję na str. 34 „... dlatego należy stworzyć w skali lokalnej swoiste Rady Liderów Lokalnych jako strukturę nieformalną”.

Rozdział drugi (21 stron):

Charakterystyka obszarów przygranicznych

W rozdziale tym przedstawiono istotę i znaczenie obszarów przygranicznych jako specyficznych terenów społeczno – ekonomicznych. Wyjaśniono w nim znaczenie pogranicza, zidentyfikowano zjawiska typowe dla gospodarki lokalnej pogranicza.

Wyjaśniając pojęcia obszaru problemowego, Autor wskazał na możliwe sposoby oddziaływania w celu pobudzenia na jego obszarze procesów rozwojowych. Ponadto w rozdziale tym przedstawiono zjawisko peryferyjności obszarów przygranicznych i związane z tym problemy społeczno- ekonomiczne. Ważnym ujęciem w tym rozdziale jest stwierdzenie Autora, że podstawą delimitacji regionów peryferyjnych jest poziom rozwoju społeczno – gospodarczego, a nie położenie geograficzne badanych obiektów czyli obszary peryferyjne to nie tylko te leżące najdalej od centrum kraju (pograniczne) (str. 63). **Na podkreślenie w tym rozdziale zasługuje śmiała teza Autora, że podstawy rozwoju terenów peryferyjnych należy upatrywać w kapitale endogenicznym, a nie lokalizacji dużych inwestycji zewnętrznych (str. 68).**

Te dwa rozdziały pracy oceniam jako bardzo wartościowe jej części. Zawarte są w nich wyniki wyjątkowo szeroko zakrojonych studiów literaturowych nad problematyką której dotyczy rozprawa, studiów w obszarze nauk ekonomicznych, obejmujących również literaturę światową. Autor powołuje poglądy przedstawicieli wskazanych nauk, podając przy tym dane bibliograficzne. W ten sposób skonstruowane rozdziały są cennym zbiorem informacji sygnalnych na temat poruszanej przez Autora problematyki w jej teoretycznym wymiarze z odwołaniem się do materiałów źródłowych i praktycznych. W zbiorze tym istotne miejsce zajmuje przegląd ważnych dla rozprawy definicji, terminów, strategicznych dokumentów rozmaicie definiowanych i interpretowanych przez autorów. Rozważania teoretyczne i teoretyczno-praktyczne o których mowa, stanowią dla Autora podstawę określenia problematyki pracy, sformułowania problemu badań, założeń, pytań badawczych i dalszych rozważań.

Rozdział trzeci (29 stron):

Obszary przygraniczne w realiach Unii Europejskiej na początku XXI wieku

Rozdział ten ma charakter aplikacyjny i odnosi się do polityki Unii Europejskiej w stosunku do obszarów pogranicza. Opisano w nim sposoby delimitacji jednostek przestrzennych w Unii Europejskiej (regionów), ze szczególnym uwzględnieniem obszarów przygranicznych. W rozdziale tym opisano działania Unii Europejskiej nakierowane na inicjowanie tworzenia obszarów przygranicznych. Scharakteryzowano jednostki przestrzenne funkcjonujące ponad granicami państwowymi, powszechnie określane mianem euroregionów. Przedstawiono ich genezę, różnorodność oraz rolę w aktywizacji obszarów pogranicza i

procesu integracji europejskiej. Charakteryzując euroregiony funkcjonujące na granicach Polski, szczególny nacisk położono na identyfikację podstawowych cech terenów na pograniczu z Czechami. Na podkreślenie w tym rozdziale zasługuje zwrócenie uwagi przez Autora na pionierski wymiar inicjatyw transgranicznych, które powstawały w latach 60-tych i 70-tych XX wieku w Europie Zachodniej, a w Polsce dopiero w latach 90-tych.

Rozdział czwarty (44 strony):

Kształtowanie się procesów rozwojowych w powiecie prudnickim jako obszarze przygranicznym ze szczególnym uwzględnieniem zasobów endogenicznych

Rozdział czwarty stanowi główną część rozprawy związaną z jej warstwą empiryczną. Przedstawiono w nim procesy społeczno – ekonomiczne zachodzące w powiecie prudnickim koncentrując uwagę na zasobach endogenicznych i oddziaływaniu granicy polsko-czeskiej na te procesy. Na str. 142 Autor oceniając endogeniczne zasoby powiatu prudnickiego podkreślił, że: „...są one związane nie tylko z walorami środowiska przyrodniczego i położeniem, a przede wszystkim wynikają z inicjatyw i postaw mieszkańców. Na kształtowanie potencjału endogenicznego powiatu niewątpliwie zaważyły silne związki historyczne zarówno z Czechami jak i Niemcami. Wielokulturowe korzenie społeczności w dużej mierze przejawiają się dzisiaj postawą otwartości i tolerancji na innych, jak i też na nowe zjawiska społeczno – gospodarcze. Unikalność pod względem historycznym owocuje powstawaniem niepowtarzalnych produktów lokalnych w sensie materialnym jak i niematerialnym...”. W rozdziale przedstawiono: charakterystykę powiatu prudnickiego w odniesieniu do sytuacji w całym województwie opolskim, dokumenty strategiczne opracowane i realizowane przez gminy powiatu prudnickiego. Oceniając potencjał endogeniczny powiatu prudnickiego, jako podstawę obecnego i przyszłego rozwoju, Autor stwierdził na str.148, że ...” pomimo wielu mocnych stron regionu i dużej różnorodności występowania w nim aktywności, powiat prudnicki wydaje się być obszarem umiarkowanym. Bez znaczącego działania podmiotów odpowiedzialnych za równoważny rozwój regionu w długim okresie powiatowi może zagrażać likwidacja i pełna marginalizacja...”. Ponadto w pracy Autor wykazał, że potencjał endogeniczny powiatu prudnickiego wykazuje wiele cech unikatowych, co w dużej mierze

gwarantuje jego efektywność i wpływ na rozwój tego obszaru. Walory te związane są z położeniem geograficznym, granicą państwa, różnorodnością kulturową oraz kapitałem społecznym nakierowanym na rozwój małej ojczyzny (str. 147).

Rozdział czwarty pracy oceniam jako bardzo wartościową jej część. Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły na weryfikacje sformułowanych wcześniej pytań badawczych. Całość rozważań może być punktem wyjścia do wykorzystania przez osoby decyzyjne w gminach, powiecie prudnickim i województwie opolskim oraz dalszych badań, które bez wątpienia mogą stanowić ciekawy obszar badawczy wymagający pogłębionych analiz.

4. Zakończenie

Autor ustosunkowuje się do wyników zakończonego procesu weryfikacji pytań badawczych. Przekonująco wypowiada się o tym, że założony cel został osiągnięty, wskazuje na przydatność dla praktyki zagadnień omawianych w pracy i wniosków wynikających z weryfikacji. Przeprowadzone rozważania potwierdziły, że rozwój lokalny, w obszarze przygranicznym stanowi trudny, a do tego złożony problem do realizacji. Powiaty nie zawsze w pełni wykorzystują potencjał endogeniczny, co często wiąże się z niepewnością podstaw rozwoju takich obszarów. Szczególnie istotnym kapitałem w strategicznym podejściu do rozwoju powiatu prudnickiego jest kapitał społeczny, który jeszcze uczy się jak aktywnie brać udział w planowaniu i realizacji działań rozwojowych. Wobec tego Autor wykazał, że ...” podstawowym zadaniem władz powiatu prudnickiego i organizacji związanych z tym terytorium staje się angażowanie społeczeństwa w jego życie i rozwój oraz edukacja i walka o pozostanie tego kapitału na miejscu.

5. Wykorzystanie literatury przedmiotu

Bibliografia zawiera: spis monografii i opracowań – 140 pozycji, spis aktów prawnych i rozporządzeń – 20 pozycji. Jest to bogaty zbiór źródeł literaturowych, właściwie dobranych i wykorzystanych w rozprawie. Wskazuje na bardzo dobrą znajomość problematyki omawianej przez Autora, na wiedzę z zakresu ekonomii, ze szczególnym wskazaniem na zagadnienia dotyczące rozwoju regionalnego w Polsce i w Unii Europejskiej.

6. Opracowanie redakcyjne

Praca napisana jest dobrym językiem właściwym dla pracy naukowej choć zdarzyły się błędy stylistyczne np. (str. 154) i literowe np. (str. 64).

7. Wnioski końcowe

Doświadczenia ze sposobów, możliwości i skuteczności pobudzania potencjału lokalnego na obszarach przygranicznych w skali lokalnej przez rozwój potencjału endogenicznego pokazują, że w celu zwiększenia efektów oraz wywołania tym samym znacznie szybszych i głębszych zmian strukturalnych wypadałoby unikać błędów i wyciągać wnioski z tych już popełnionych. Właśnie w tę problematykę częściowo niezbadaną jeszcze, a częściowo zbadaną na innym gruncie wpisuje się rozprawa doktorska Pana mgr Artura Żurakowskiego.

Problem rozprawy uznać można za oryginalny i ważny. Sprowadza się do zbadania przyczyn niskiego potencjału endogenicznego szczególnie na obszarach przygranicznych i sposobu budowy tego potencjału z uwzględnieniem kapitału społecznego. Problem ten właśnie w takim zaproponowanym przez Autora ujęciu zaczyna być w Polsce przedmiotem empirycznych badań i głębszych refleksji teoretycznych. Rozprawa, ze względu na dużą liczbę powoływanych literaturowych pozycji (zwłaszcza znanego regionalisty prof. Stanisława Korenika) stanowi swoiste kompendium wiedzy z zakresu rozwoju regionalnego. Autor osiągnął zamierzone cele poznawcze i praktyczne. W rozprawie i w procesie jej tworzenia uwzględnione zostały wszystkie istotne elementy warsztatu badawczego, choć ich interpretacja czy sposób stosowania mogą być jeszcze doskonałone.

Stwierdzam w związku z tym, że recenzowana przeze mnie praca doktorska Pana mgra Artura Żurakowskiego pt. *Rozwój lokalny w obszarze przygranicznym ze szczególnym uwzględnieniem potencjału endogenicznego na przykładzie powiatu prudnickiego* stanowi samodzielne i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wskazuje na posiadaną przez Autora wiedzę teoretyczną z ekonomii i tym samym spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim wynikające z art. 13 punkt 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Z pełnym przekonaniem rekomenduję wniosek o jej dopuszczenie do publicznej obrony i nadanie stopnia doktora nauk ekonomicznych.

Andrzej Pawlik

